

LITURGISCHE DOCUMENTATIE 8

DE VIERING VAN HET PAASTRIDUUM

LITURGISCHE DOCUMENTATIE

VIII

LITURGISCHE DOCUMENTATIE

VIII

DE VIERING VAN HET PAASTRIDUUM

**Enkele aspecten van de liturgie van
het lijden, sterven en verrijzen van de Heer**

NEDERLANDSE BISCHOPPENCONFERENTIE
BELEIDSSECTOR LITURGIE

© 2012, Nederlandse Bisschoppenconferentie

© Nederlandse vertalingen van de Romeinse documenten: NRL

Overname van de gehele inhoud of een gedeelte ervan in welke vorm dan ook is alleen toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de Nederlandse Bisschoppenconferentie, resp. de Beleidssector Liturgie.

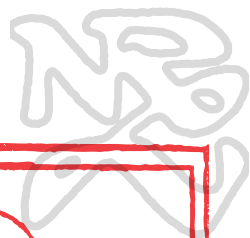
Imprimatur: + Mgr. dr. J. W. M. Liesen,
bisschop-referent voor de Beleidssector Liturgie van de Nederlandse Bisschoppenconferentie en voorzitter van de Nationale Raad voor Liturgie,
's-Hertogenbosch, 17 januari 2012

Tweede druk: november 2012

ISSN: 1571-7046

TEN GELEIDE

Vanuit het Paastriduum als zijn lichtbron vervult de nieuwe tijd van de verrijzenis het hele liturgisch jaar met zijn helderheid. Vanuit de lichtbron van deze drie dagen wordt het gehele jaar voor en na Pasen gaandeweg omgevormd door de liturgie (CKK 1168).

De vieringen van Witte Donderdag, Goede Vrijdag en Pasen stellen ons in staat de centrale waarheid van ons geloof te beleven: dat God ons zozeer heeft liefgehad dat Hij zijn eniggeboren Zoon heeft gegeven, opdat al wie in Hem gelooft niet verloren gaat maar eeuwig leven heeft (Joh 3:16). De verschillende liturgische vieringen van het Paastriduum vragen veel voorbereiding in allerlei opzicht: praktisch, organisatorisch, pastoraal en ook liturgisch. Omdat die voorbereiding zo intensief is, was en is de verleiding groot hier en daar aanpassingen te doen. Lokale aanpassingen hebben de neiging gerationaliseerd te worden en vervolgens tot gewoonte te worden. Dan kan de vraag “hoe deden we dat vorig jaar?” soms zelfs een belangrijker criterium worden bij de voorbereiding van de liturgie dan het vieren van de geloofsgeheimen. De laatste jaren is een bijkomende reden voor lokale aanpassingen het feit dat de vierende gemeenschap klein is geworden en zich daarom niet in staat voelt om de liturgie op de voorziene tijd in haar volheid te vieren.

Vanuit hun herderlijke taak willen de bisschoppen van Nederland enkele aspecten van de viering van het Paastriduum onder de aandacht brengen opdat alle gelovigen kunnen putten uit de rijke bron van de liturgie. In bijgaande brief worden de voornaamste richtlijnen betreffende de liturgische vieringen van het Paastriduum in hun samenhang belicht en toegelicht. Met deze brief willen de bisschoppen alle gelovigen, celebranten zowel als kerkgangers, aanmoedigen om het hoogtepunt van het kerkelijk jaar met heel zijn rijkdom

aan inhoud en vormgeving zo waardig mogelijk te vieren. Daarvoor kan het soms onvermijdelijk zijn keuzes te maken die voorbij zien aan hoe men het plaatselijk gewend was om zich te oriënteren op een waardige viering van de verlossing op een plaats en tijd waar zoveel mogelijk gelovigen kunnen deelnemen. Rekening houdend met de nodige voorbereidingstijd is de ingangsdatum voor de nieuwe bepalingen vastgesteld op Aswoensdag, 13 februari 2013.

Pasen is niet zomaar een feest te midden van vele andere kerkelijke vieringen: het is het feest der feesten. In de viering van de heilsgeheimen van Witte Donderdag, Goede Vrijdag en Paaszaterdag dringt het heil onze tijd binnen en is het Rijk Gods werkelijk nabij. Het is vanuit de zorg dat vele gelovigen kunnen putten uit deze rijke vieringen dat wij deze brief tot u richten.

De bisschoppen van Nederland,
Aswoensdag, 22 februari 2012

DE VIERING VAN HET PAASTRIDUUM

Inleiding

Het Paastriduum van het lijden, sterven en verrijzen van de Heer¹ neemt in de liturgische dagen volgens hun rangorde de eerste plaats in. Het Paastriduum van het lijden, de dood en de verrijzenis van de Heer begint met de avondmis van Witte Donderdag; het hart ervan is de Paaswake en het wordt besloten met het avondgebed van Paaszondag.² De liturgie van deze dagen kent een zeer rijke inhoud en vormgeving.

De liturgische vieringen dienen volgens het Romeins Missaal dan ook plaats te vinden met name “in kathedrale en parochiële kerken en alleen daar waar dit waardig kan gebeuren, dat wil zeggen, daar waar een grote opkomst van gelovigen mogelijk is, met een passend aantal bedienaren en de gelegenheid bestaat om tenminste enige gedeelten in zang uit te voeren. Het is daarom goed als kleine gemeenschappen, verenigingen en bijzondere groepen van welke aard ook in deze kerken samenkomen om de heilige vieringen in de best mogelijke vorm te houden”.³ In de Brief van de Nederlandse Bisschoppen over de viering van de Eucharistie bij gelegenheid van Sacramentsdag 2008 wordt erop gewezen,

¹ Een belangrijk Romeins document over de vieringen van het Paastriduum, de veertigdagen- en de paastijd is de Rondzendbrief van de Congregatie voor de goddelijke Eredienst, Rondzendbrief uit 1988: *Paschalis sollemnitatis*, 1988, (Nederlandse vertaling: *De voorbereiding en viering van het Paasfeest*, - *Liturgische Documentatie*, dl. 1, Zeist, 2002, p. 124).

² *Algemene normen voor het liturgisch jaar*, nr. 19.

³ *Missale Romanum*, Vaticaanstad, 2002 en 2008 (*Triduum paschale*, nr. 3, p. 298)

dat dit “een grotere bemoediging is voor de meer talrijke aanwezigen en de mogelijkheid geeft tot een meer luisterrijke viering”.⁴

Toch is het opvallend, dat vele gelovigen in onze streken op deze dagen menigmaal juist in minder groten getale deelnemen aan de liturgische vieringen. Plaatselijke verantwoordelijken voor de vieringen kunnen geneigd zijn, om op deze bijzondere kerkelijke dagen van de eerste orde toch vieringen te houden in kleinere gemeenschappen, met een vereenvoudigde of ingekorte liturgische vormgeving en op tijdstippen die weliswaar op gewone zon- en feestdagen gebruikelijk zijn, maar die niet beantwoorden aan het eigen karakter van de geloofsgeheimen die tijdens het Paastridium gevierd worden in heel de Wereldkerk. Ook al kan zoiets in bijzondere omstandigheden misschien begrijpelijk lijken, toch wordt daarmee tekort gedaan aan deze unieke samenkomsten van de kerkgemeenschap op deze centrale momenten van het liturgisch jaar. De laatste decennia is overigens gebleken dat een toegeven aan de neiging tot inkorting van deze vieringen, niet heeft geleid tot een deelname van meer gelovigen.

In de brief bij Sacramentsdag 2008 werd er al op gewezen, dat in de Nederlandse situatie op vele plaatsen het gebruik is ingeburgerd om ter vervanging van de zondagsmis vieringen van het Woord van God en communievieringen te houden, ook wanneer er niet sprake is van een noodsituatie (nr. 9): “Deze vieringen kunnen er onbedoeld toe leiden dat gelovigen vervreemden van de eucharistie”. Tegen deze achtergrond en gezien het belang van het Paastridium als hoogtepunt van het kerkelijk jaar, is het van het grootste belang dat de gelovigen bij die gelegenheden ook daadwerkelijk deelne-

⁴ *Brief van de Nederlandse Bisschoppen over de viering van het sacrament van de Eucharistie*, (van 25 mei 2008), nr. 11, - *Liturgische Documentatie*, dl. 5, Den Bosch, 2008, p. 150.

men aan de bijzondere liturgische vieringen van deze dagen onder leiding van een priester.

Daarom willen wij enkele concrete regelingen onder de aandacht brengen met het dringende verzoek hieraan gevolg te geven met betrekking tot de liturgie van de belangrijkste vieringen van het Paastriduum: op Witte Donderdag de avondviering ter herdenking van het Laatste Avondmaal, op Goede Vrijdag de viering ter herdenking van het lijden en sterven van de Heer, en in de Paasnacht de Paaswake waarin de Verrijzenis van de Heer wordt gevierd. Voor paaszondag gelden de daarvoor bestemde bepalingen.

I.

De vieringen van het Paastriduum in het algemeen

1. Deze liturgische plechtigheden van het Paastriduum worden steeds gevierd onder leiding van een priester, en nooit onder leiding van een diaken of leek.

2. Op deze dagen waarop geen woord- en communievieringen zijn toegestaan, kan men wel samenkomen voor het bidden van de getijden. De enige woord- en communieviering op Goede Vrijdag is de door het Romeins Missaal voorziene liturgische viering ter herdenking van het lijden en sterven van de Heer; van deze viering dient altijd een priester de celebrant te zijn.

3. Gedurende het Paastriduum wordt – i.p.v. voor vieringen met kleine groepen gelovigen – gekozen voor slechts één viering en wel in een centrale kerk, waar deze plechtigheid in volle omvang en luister gevierd wordt. Per bisdom wordt aangegeven in welke parochiekerken deze vieringen plaats vinden. Wel kan overal het getijdengebed gebeden worden. Ook passende vroomheidsoefeningen zijn mogelijk.

Kleine religieuze gemeenschappen, nieuwe katholieke bewegingen en bewoners van verzorgingstehuizen worden uitdrukkelijk uitgenodigd om zich aan te sluiten bij de vieringen in parochieverband. Waar de leden van de religieuze gemeenschap door ziekte of ouderdom verhinderd zijn om aan deze vieringen buitenshuis deel te nemen, kan in hun eigen kapel de liturgie van deze dagen gevierd worden, maar alleen wanneer een priester beschikbaar is.

4. Wel kan steeds het overeenkomstige uur van het getijdengebed gebeden worden. Ook andere vroomheidsoefe-

ningen kunnen plaatsvinden, zoals op Goede Vrijdag het bidden van de kruisweg (eventueel onder leiding van een leek), maar aan de uitingen van godsvrucht mag niet de voorrang gegeven worden boven de plechtige liturgische viering van het lijden en sterven van de Heer.⁵

5. Het verdient aanbeveling dat zij die niet aan de liturgische plechtigheden in de parochiekerk kunnen deelnemen (bijv. wegens ziekte, ouderdom of verblijf in een verzorgingstehuis), in staat worden gesteld via de moderne communicatiemiddelen om de liturgische plechtigheden van deze dagen in de betreffende kerk te volgen.⁶

⁵ Aldus het *Directorium over volksvroomheid en liturgie*, 2001, (nr. 143) dat verschillende suggesties geeft voor uitingen van vroomheid tijdens het Paastridium, nr. 140-151 (Nederlandse vertaling in: *Liturgische Documentatie*, dl. 2, Zeist, 2003, p. 97-103).

⁶ In zijn Apostolisch Schrijven over de zondag “*Dies Domini*” (1998) wees de zalige paus Johannes Paulus II uitdrukkelijk op het belang van radio- en televisie-uitzendingen van de zondagsliturgie. Deze aanbevelingen zijn ook van toepassing op het Paastridium, met inachtneming van de bijzondere regelingen die voor deze dagen gelden:

“Gelovigen die als gevolg van ziekte of handicap, danwel om andere ernstige redenen verhinderd zijn, dienen zich op afstand op de best mogelijke manier van harte te verenigen met de viering van de zondagsmis, bij voorkeur door het lezen van de gebeden en de lezingen die het missaal voor die dag aangeeft, en tevens door naar de eucharistie te verlangen. In heel veel landen geven radio en televisie de mogelijkheid zich met een eucharistieviering te verenigen op het moment, dat deze in een kerk of kapel plaatsvindt. Door een dergelijke uitzending te volgen vervult men nog niet zijn zondagsplicht. Deze immers vergt de deelname aan de broederlijke samenkomst waarbij men op dezelfde plaats bijeenkomt en waar men de eucharistische communie kan ontvangen. Voor hen echter die verhinderd zijn aan de eucharistie deel te nemen en dus vrijgesteld zijn van het vervullen van de zondagsplicht, vormt de televisie- of radio-uitzending een kostbaar hulpmiddel, vooral als deze aangevuld wordt door de grootmoedige dienst van de bijzondere bedienaren die de eucharistie aan zieken brengen en hun daarmee een groet en de solidariteit van de hele gemeenschap overdragen. Op die wijze brengt de zondagsmis ook voor die gelovigen rijke vrucht voort en kunnen zij de zondag beleven als de echte ‘dag des Heren’ en de ‘dag van de kerk’.” (*Dies Domini*, nr. 54) (Nederlandse vertaling: Johannes

6. Het communiceren in het Paastriduum is een bijzondere uiting van deelname aan het sacramentele leven van de Kerk, want de paasvieringen zijn de oorsprong en kern van het christelijke leven (CKK 2042). Daarom vraagt de Kerk dat iedere gelovige, nadat hij tot de eerste communie is toegelaten, ten minste eenmaal per jaar, de heilige communie ontvangt, met name in de paastijd, tenzij het om een goede reden in een andere tijd van het jaar gebeurt (vgl. CIC 920; vgl. ook het derde van de Vijf geboden van de Kerk). Men dient zich op deze communie voor te bereiden door het sacrament van de verzoening (CKK 1389) om eventuele zware zonden eerlijk te belijden (CIC 989).

Een bijzondere zorg moet uitgaan naar degenen die niet ter kerke kunnen gaan (met name zieken en mensen met een beperking), opdat zij thuis of in een verzorgingstehuis in staat gesteld worden om de heilige communie te ontvangen. De kerkelijke documenten bevelen uitdrukkelijk aan, dat hun de heilige communie wordt gebracht vanuit de avondmis op Witte Donderdag, gedurende de hele dag op Goede Vrijdag en in het paasoctaaf (*Paschalis sollemnitatis*, nr. 53, 59 en 104).

Paulus II, *Apostolische Brief 'Dies Domini' over de viering van de zondag als de dag des Heren*, (31.5.1998), - *Kerkelijke Documentatie*, 26 (1998), nr. 9/10, p. 3-36, citaat p. 24-25).

Paus Benedictus XVI tekent daarbij aan: "Terwijl het zeer lofwaardig is dat oude en zieke mensen door de radio- en televisie-uitzendingen deel kunnen nemen aan de zondagsmis, geldt dat niet op dezelfde manier voor hen die zichzelf door dergelijke uitzendingen willen dispensereren van het gaan naar de kerk om aan de eucharistieviering in de bijeenkomst van de levende Kerk deel te nemen." (Benedictus XVI, *Postsynodale Apostolische Exhortatie 'Sacramentum Caritatis'*) (22.2.2007, nr. 57; Nederlandse vertaling in: *Kerkelijke Documentatie*, 35 (2007), nr. 5/6, 3-56, citaat p. 33-34).

II.

De avondviering van Witte Donderdag ter herdenking van het Laatste Avondmaal

“Met de avondmis van Witte Donderdag opent de Kerk het paastriduum en wil zij het Laatste Avondmaal gedenken, toen de Heer Jezus in de nacht dat Hij werd overgeleverd, de zijnen in de wereld een bewijs gevend van zijn liefde tot het uiterste toe, zijn lichaam en bloed onder de gedaanten van brood en wijn aan God de Vader aanbood en als voedsel gaf aan de apostelen, en aan hen en hun opvolgers in het priesterschap de opdracht gaf ze evenzo aan te bieden. De aandacht moet zich geheel richten op de mysteries die vooral in deze viering worden herdacht: de instelling van de eucharistie en van het priesterschap en het gebod van de Heer betreffende de naastenliefde” (*Paschalis sollemnitatis*, nr. 44-45).

1. Op Witte Donderdag moet de avondmis daadwerkelijk in de avonduren worden gevierd, en wel op het tijdstip dat het meest geschikt is voor de volwaardige deelname van de gehele plaatselijke gemeenschap (*Paschalis sollemnitatis*, nr. 46). In parochiekerken betekent dit dat de avondmis van Witte Donderdag pas begint vanaf het tijdstip waarop op weekdays een avondmis voor de geloofsgemeenschap is voorzien. In verzorgingstehuizen waar een priester de eigen liturgische vieringen van deze dagen leidt, kan dit tijdstip vroeger liggen. Al voorafgaand aan Vaticanum II werd bepaald dat de avondmis niet mag beginnen vóór vier uur in de namiddag.⁷

⁷ Pius XII, *Apostolische Constitutie ‘Christus Dominus’*, (6.1.1953), nr. 6 (*Documenta ad instaurationem liturgicam spectantia*, Rome 2000, nr. 2494).

2. Alleen met toestemming van de plaatselijke ordinaris mag om pastorale redenen op Witte Donderdag naast de avondmis in kerken en kapellen een tweede eucharistieviering in de avonduren plaats vinden, zelfs in geval van strikte noodzaak ook in de ochtenduren, maar enkel voor gelovigen die onmogelijk aan de avondmis kunnen deelnemen; men dient te vermijden dat dergelijke vieringen plaats hebben in het belang van particuliere personen of afzonderlijke groepen en ten koste gaan van de voornaamste viering van Witte Donderdag (*Paschalis sollemnitatis*, nr. 47).

3. Het verdient de voorkeur dat de eucharistische gaven door diakens, acolieten of buitengewone bedienaren op het ogenblik van de communie in de avondmis worden gebracht naar de zieken die thuis communiceren (*Paschalis sollemnitatis*, nr. 53).

4. Gezien de intrinsieke band van de instelling van de eucharistie met het priesterschap, kenmerkend voor de avond van Witte Donderdag, mag er op deze avond of namiddag geen woord- en communieviering gehouden worden.

5. Een uitvaart op deze dag kan alleen gebeuren zonder eucharistieviering. Deze heeft dan de vorm van een viering van het Woord (vgl. *Ordo exsequiarum*, nr. 6), waarbij er geen communie kan worden uitgereikt.⁸

6. De ontvangst van de heilige oliën die in de chrismamis zijn gezegend, kunnen in de afzonderlijke parochies ofwel vóór de viering van de avondmis op Witte Donderdag, ofwel op een andere, geschikte tijd plaatsvinden (*Missale Romanum, Ad missam chrismatis*, nr. 15, Vaticaan, 2002/2008).

⁸ Vgl. *Notitiae*, 11 (1975), 288.

III.

De herdenking van
het lijden en sterven van de Heer
op Goede Vrijdag

Op deze dag waarop “ons paaslam, Christus, is geslacht” (1 Kor. 5, 7) overweegt de Kerk het lijden van haar Heer en Bruidegom en vereert zij zijn kruis; zij gedenkt dat zij geboren is uit de zijde van Christus tijdens zijn doodsslaap aan het kruis en zij spreekt ten beste voor het heil van de gehele wereld” (*Paschalis sollemnitatis*, nr. 58).

1. De liturgie van het lijden van de Heer op Goede Vrijdag moet plaatsvinden in de middaguren en wel omstreeks drie uur. Om pastorale redenen kan men een later tijdstip kiezen waarop het volk gemakkelijker kan samenkomen, maar niet na negen uur 's avonds (*Paschalis sollemnitatis*, nr. 63).

2. De liturgie van het lijden en sterven van de Heer kan alleen gevierd worden met een priester als celebrant. De liturgie voorziet niet in de mogelijkheid, dat diakens of leken deze viering leiden. Ook de inhoud mag niet veranderd worden.

3. Op deze dag wordt de eucharistie niet gevierd; alleen tijdens de viering van het lijden en sterven van de Heer wordt de heilige communie aan de gelovigen uitgereikt. Bij afwezigheid van een priester wordt er geen woord- of communieviering gehouden. Aan zieken die niet kunnen deelnemen aan deze viering, kan de communie echter op elk uur van de dag worden gebracht (*ibidem*, nr. 59) volgens de ritus voor het uitreiken van de Communie buiten de mis.

4. Het verdient aanbeveling op deze dag de lezingendienst en het morgengebed met deelname van het volk in de kerk te vieren (*ibidem*, nr. 40 en 62).

5. Waar een kruiswegoefening op Goede Vrijdag gehouden wordt, kan deze het beste voorafgaan aan de liturgie van Goede Vrijdag. Waar het beter is de liturgie van het lijden van de Heer in de avonduren te vieren, bestaat daartegen geen bezwaar.

6. Sacramentele vieringen zijn op deze dag absoluut verboden, met uitzondering van het sacrament van boetvaardigheid en van de ziekenzalving. Een uitvaart gebeurt zonder mis, zonder zang en zonder orgel en klokgelui (*ibidem*, nr. 61).⁹

⁹ Het toedienen van het sacrament van het doopsel in stervensgevaar is vanzelfsprekend mogelijk.

IV.

De overweging van de grafrust van de Heer op Stille Zaterdag

“Op Stille Zaterdag verblijft de Kerk bij het graf van de Heer, terwijl zij zijn lijden en dood en zijn nederdaling ter helle overweegt, en onder gebed en vasten naar zijn verrijzenis uit-ziet” (*Paschalis sollemnitatis*, nr. 73).

1. Op Stille Zaterdag onthoudt de Kerk zich strikt van het eucharistisch offer. De heilige communie kan alleen maar gegeven worden bij wijze van viaticum. Er kunnen daarom geen woord- en communievieringen voor de geloofsgemeenschap gehouden worden.

2. Het verdient aanbeveling op deze dag de lezingendienst en het morgengebed met deelname van het volk in de kerk te vieren. Waar dit niet mogelijk is, zal men een viering van het Woord Gods houden of een oefening van godsvrucht die aansluit bij het mysterie van deze dag (*ibidem*, nr. 40 en 73).

3. Gebruiken op deze dag die verbonden zijn met de situatie vóór Vaticanum II, toen de paasviering vervroegd was naar de zaterdag (zoals bijv. de zegening en uitdeling van het doop-, resp. paaswater op de ochtend van Stille Zaterdag), moeten voorbehouden blijven aan de nacht en dag van Pasen (*ibidem*, nr. 73-76).

4. Huwelijksvieringen en de viering van andere sacramenten kunnen niet worden toegestaan, met uitzondering van biecht, ziekenzalving en nooddoop. Een uitvaart op deze dag kan alleen gebeuren zonder eucharistieviering.

V.

De viering van de verrijzenis van de Heer tijdens de nachtelijke Paaswake

“De Paaswake in de heilige nacht van de verrijzenis van de Heer wordt beschouwd als ‘de moeder van alle heilige nachtwaken’. Daarin ziet de Kerk uit naar Christus’ verrijzenis en viert zij deze in de sacramenten” (*Algemene normen voor het liturgisch jaar*, nr. 21).

1. De Paaswake mag per kerkgebouw slechts een enkele maal gevierd worden volgens het Romeins Missaal van Vaticanum II en wel pas na het vallen van de duisternis. Hieraan is strikt vast te houden (*Paschalis sollemnitatis*, nr. 78). Dit betekent in onze streken dat de Paaswake niet mag beginnen op het tijdstip, waarop gewoonlijk de vooravondmis van de zondag wordt gevierd. Doorgaans zal daarom in onze streek de paaswake pas kunnen beginnen na 20.30/21.00 u.
2. Er mogen geen andere liturgische vieringen (zoals gezinsvieringen) voorafgaan aan de paaswake; wel mag het getijdengebed (ook met kinderen) gebeden worden.
3. In de (hoofd)kerk (waar de viering van de paaswake plaatsvindt) wordt tijdens de Paaswake slechts één paaskaars gebruikt waarmee de voorziene liturgische handelingen worden gesteld. Alleen deze ene paaskaars dient op de paaskaarsstandaard geplaatst te worden. Wel is het mogelijk dat voor de andere kerkgebouwen die een eigen paaskaars nodig hebben voor de eredienst (in de paastijd, bij een doop of uitvaart) het overeenkomstige aantal paaskaarsen bijv. neerligt op het priesterkoor en dat deze aan het eind van de paaswake vanuit de ene paaskaars ontstoken worden, onder toelichting dat

vanuit de ene paaskaars het licht van de paaskaars als symbool van de verrezen Heer ook in de andere parochiekerken en kapellen zal stralen.

4. Het doopwater dat in de paastijd gebruikt wordt, wordt eveneens gezegend in die ene kerk waar de paaswake plaats vindt en wordt van daaruit naar de andere kerkgebouwen overgebracht. In de betreffende andere kerken kan op de eerstvolgende zondagsviering wanneer de geloofsgemeenschap voor het eerst na de Paaswake weer samenkomt (op paasdag zelf of op een andere, eerstvolgende zondag), gepast een korte ritus van ontvangst plaatsvinden van paaskaars en doopwater. Daarbij gebruike men het ritueel volgens de bijlage bij dit schrijven. Om bij de gelovigen verwarring met de paaswake te voorkomen, vindt deze ritus niet plaats in de avonduren na de Paaswake.

5. Een woord- en communieviering is in de Paasnacht niet toegestaan, vanwege de intrinsieke band tussen de paaswake als gedachtenis van de verrijzenis van de Heer en de eucharistie als sacrament van het Paasmysterie.

We zijn ons bewust dat deze richtlijnen in de liturgische praktijk soms om een bijstelling vragen. Maar tegelijkertijd mag van ieder een bijdrage worden verwacht om de vieringen van de liturgie juist op bovenvermelde dagen ook daadwerkelijk te laten beleven als het hoogtepunt van het kerkelijk jaar met een liturgie die ten volle beantwoordt aan wat de Kerk dan universeel gedenkt en in de eredienst tegenwoordig stelt door middel van het onvervreemdbare priesterlijk dienstwerk.

De bisschoppen van Nederland,
aswoensdag, 22 februari 2012

Ecce homo

BIJLAGE I

KORTE RITUS VOOR DE ONTVANGST VAN DE PAASKAARS EN HET DOOPWATER DIE WERDEN GEZEGEND TIJDENS DE PAASWAKE IN EEN ANDERE KERK

1. Het is gepast dat in die kerken of kapellen, waarin geen Paaswake heeft plaatsgevonden, maar waarin wel menigmaal gedurende het kerkelijk jaar sacramentele en andere liturgische plechtigheden plaatsvinden, een korte ritus plaatsvindt voor de ontvangst van de nieuwe paaskaars en eventueel het in de Paaswake gezegende doopwater.
2. De aanbevolen dag voor de korte ritus van ontvangst van de Paaskaars en het water, die elders werden gezegend, is de eerstvolgende zondagsviering die in deze plaatselijke geloofsgemeenschap plaats vindt vanaf de ochtend van Paas-zondag.
3. De paaskaars staat al opgesteld op de standaard in het midden van de altaarruimte of naast de ambo¹⁰, waar deze blijft staan om te branden tijdens alle plechtige liturgische vieringen van de paastijd tot en met Pinksterzondag¹¹, d.w.z. tijdens de eucharistie, lauden en vespers¹² om daarna eerbiedig bewaard te worden in de doopkapel¹³.

¹⁰ Vgl. *Paschalis sollemnitatis*, nr. 99; *Missale Romanum*, 2008, *Vigilia paschalis*, nr. 17, p. 341; *Caeremoniale episcoporum*, 2008, nr. 343.

¹¹ *Missale Romanum*, 2008, *ibidem*, nr. 70, p. 376.

¹² *Caeremoniale episcoporum*, nr. 372.

¹³ *Missale Romanum*, 2008, *ibidem*, p. 448; *Caer. episc.* 372.

Naast de paaskaars is een bekken opgesteld met het in de Paasnacht gezegende doopwater; dit doopwater wordt gedurende de gehele paastijd gebruikt voor het doopsel.¹⁴

4. De openingsritus verschilt naar gelang een priester of – bij diens afwezigheid – een diaken celebreert, of een leek de gebedsleider is.

a) In een viering waarin een priester celebrant is, verloopt de ritus van ontvangst aldus:

Na het intrede-gezing maakt de priester vanaf zijn zetel het kruisteken, samen met het volk. Daarop volgt de gebruikelijke liturgische begroetingsformule volgens een van de teksten uit het Romeins Missaal (bijv. “De genade van onze Heer Jezus Christus, de liefde van God...” enz.) of een andere formulering, bij voorkeur ontleend aan de Heilige Schrift. Daarna spreekt hij zelf of een andere geschikte bedienaar het openingswoord uit, volgens het onderstaande model.

b) In een zondagsviering bij afwezigheid van een priester waarin een diaken celebrant is, verloopt de ritus van ontvangst aldus:

Na het intrede-gezing maakt de diaken vanaf zijn zetel het kruisteken, samen met het volk. Daarop volgt de gebruikelijke liturgische begroetingsformule volgens een van de teksten uit het Romeins Missaal (bijv. “De genade van onze Heer Jezus Christus, de liefde van God...” enz.) of een andere formulering, bij voorkeur ontleend aan de Heilige Schrift. Daarna spreekt hij zelf of een andere geschikte bedienaar het openingswoord uit, volgens het onderstaande model.

¹⁴ Vgl. *Ordo baptismi parvulorum* en *De initiatione christiana*, Algemene Inleiding, nr. 21; *Caer. episc.*, nr. 374.

c) In vieringen bij afwezigheid van een priester (en van een diaken) maakt de gebedsleider bij de openingsritus gebruik van een voor hem bestemde plaats; hij gebruikt niet de zetel van de celebrant, maar veeleer plaatst men buiten het priesterkoor een andere zetel (*Directorium voor de zondagsviering bij afwezigheid van een priester*, nr. 40).

“De leek, die de samenkomst leidt, gebruikt niet de woorden die een priester of een diaken toekomen, en hij laat die riten weg, die al te direct aan een mis doen denken, bijv. de begroetingen” (*Directorium, ibidem*, nr. 39). Daarom maakt hij geen gebruik van de formuleringen uit het missaal, maar van een uitnodigende tekst, bij voorkeur ontleend aan de bijbel en gesteld in de eerste persoon meervoud¹⁵; in deze oproep wordt de geloofsgemeenschap opgeroepen om God eer te brengen of zijn aanwezigheid in de samengekomen geloofsgemeenschap af te smeken, bijv.:

Begroetingsformules door een leek

Broeders en zusters, zegenen wij God, (vgl. 1 Petr. 1,3)
 de Vader van onze Heer Jezus Christus,
 die ons in zijn grote barmhartigheid deed herboren worden
 tot een leven van hoop
 door de opstanding van Jezus Christus uit de dood.
 (Gezegend zij God in alle eeuwen).

Allen: *Gezegend zij God in alle eeuwen.*

(vgl. *De Benedictionibus*, 141)

¹⁵ Zie bijv. *Romeins Rituaal, De heilige communie en de verering van de eucharistie buiten de mis. Orde van dienst bij het uitreiken van de communie buiten de eucharistieviering*, nr. 27; *Klein Rituale*, nr. 247.

Of: (vgl. Gal. 1, 20)

Broeders en zusters, laten we (in deze samenkomst)
eer en dank brengen aan onze Heer Jezus Christus,
die ons heeft liefgehad,
die voor ons heeft geleden, is gestorven
en uit de dood is verrezen.
(Gezegend zij God in alle eeuwen).

Allen: *Gezegend zij God in alle eeuwen.*

Of: (vgl. 2 Tim. 2,8; Lc. 24,27.32)

Broeders en zusters,
laten wij Jezus Christus gedenken
die uit de dood is opgestaan.
Hij opent voor ons de Schriften ,
Hij spreekt tot ons en verklaart ons
wat in al de profeten op Hem betrekking heeft.
Laat ons God zegenen om zijn goedheid.
(Gezegend zij God in alle eeuwen.)

Allen: *Gezegend zij God in alle eeuwen.*

5. Daarna wordt volgens het onderstaande model door een geschikte persoon het openingswoord uitgesproken, dat eventueel is opgesteld door de celebrant van de Paaswake. In dit openingswoord wordt verwezen naar de voorafgaande Paaswake in een andere (hoofd)kerkviering, waar de verrijzenis van de Heer werd gevierd samen met gelovigen uit verschillende parochies of locaties.

(Broeders en zusters)

In de heilige Paasnacht hebben gelovigen vanuit verschillende plaatselijke gemeenschappen zich verzameld om (in de kerk van N.) samen de verrijzenis van de Heer te vieren. De paaswake begon met de zegening van het nieuwe vuur, waaraan de ene paaskaars werd ontstoken. Aansluitend aan

de viering zijn de paaskaarsen voor de afzonderlijke kerken aan het nieuwe licht van Pasen ontstoken.

Ook vertegenwoordigers van onze geloofsgemeenschap hier hebben aan die Paaswake deelgenomen. Ten dienste van de liturgische vieringen in ons kerkgebouw hebben zij de Paaskaars overgebracht (samen met het gezegende doopwater).

Wij begroeten in het nieuwe licht van de Paaskaars Jezus Christus zelf, het licht der wereld, die door zijn verrijzenis de dood en de duisternis van de zonde heeft overwonnen.

(Met dit nieuwe doopwater dat in de Paasnacht werd gezegend zal in onze kerk gedurende de hele paastijd het sacrament van het doopsel worden geschonken aan nieuwe christenen die in Christus worden aangenomen als Gods eigen kinderen.)

6. De viering wordt op de voorziene wijze vervolgd. Indien de mis gevierd wordt, is het aan te bevelen, dat de gelovigen (volgens de tekst uit het Altaarmissaal, p. 1342-1343) worden besprenkeld met het in de Paasnacht gezegende water.

BIJLAGE II

ENKELE PASSAGES UIT DE RONDZENDBRIEF VAN DE CONGREGATIE VOOR DE GODDELIJKE EREDIENST: PASCHALIS SOLLEMNITATIS, 1988

III. Het paastriduum in het algemeen

38. De grootste mysteries van de verlossing der mensheid viert de Kerk jaarlijks vanaf de avondmis van Witte Donderdag tot en met het avondgebed van paaszondag. Deze tijdsspanne wordt terecht ‘triduum van de gekruisigde, begraven en verrezen Heer’ genoemd; ja, men spreekt zelfs van ‘paastriduum’ omdat hierin het paasmysterie d.w.z. de overgang van de Heer uit deze wereld naar de Vader tegenwoordig wordt gesteld en voltrokken. Door dit mysterie onder liturgische en sacramentele tekenen te vieren verenigt de Kerk zich in een innige gemeenschap met Christus, haar Bruidgom.

39. Heilig is het paasvasten op de eerste en tweede dag van het triduum, waarop volgens de oud-christelijke traditie de kerk vast “omdat de Bruidgom is weggenomen”. Op Goede Vrijdag moet overal het vasten met onthouding in acht worden genomen en het verdient aanbeveling dat dit op Stille Zaterdag wordt voortgezet, zodat de Kerk onthecht en ontvankelijk tot de vreugde van de verrijzenis des Heren komt.

40. Het verdient aanbeveling op Goede Vrijdag en ook op Stille Zaterdag de lezingendienst en het morgengebed gemeenschappelijk te vieren. Het is een goede zaak dat in de kathedrale kerk de bisschop hieraan deelneemt zo mogelijk samen met de celerus en het volk.

Deze getijden, die vroeger de naam droegen van “Donkere Metten”, behoren een plaats te krijgen in de godsdienstige beleving van de gelovigen om het lijden, de dood en de begrafenis van de Heer met eerbied te overwegen en te beschouwen, terwijl zij uitzien naar de aankondiging van zijn verrijzenis.

41. Voor een goede viering van het paastriduum is een voldoende aantal assistenten en dienaars nodig; zij behoren nauwkeurig onderricht te zijn in alles wat zij moeten doen. De priesters mogen niet vergeten de betekenis en het verloop van de vieringen zo goed mogelijk uit te leggen en de gelovigen voor te bereiden op een actieve en vruchtbare deelname.

42. Van bijzonder belang voor de viering van de Goede Week en vooral van het paastriduum is de zang van het volk, van de assistenten en de celebrerende priester, omdat dit beter past bij het plechtige karakter van van deze dagen en ook omdat de teksten meer aan uitdrukkringskracht winnen wanneer zij gezongen worden. Aan de bisschoppenconferenties wordt gevraagd, indien zij dit nog niet hebben gedaan, te zorgen voor melodieuze teksten en acclamaties die altijd gezongen moeten worden. Dit zijn:

- a) het universele gebed van Goede Vrijdag; de uitnodiging door de diaken, indien deze plaatsvindt, of de acclamatie van het volk;
- b) de gezangen bij het tonen en vereren van het kruis;
- c) de acclamaties bij de processie met de paaskaars en bij de paasjubelzang, het alleluia bij de antwoordpsalm, de litanie van alle heiligen en de acclamatie na de zegening van het water.

Men mag de liturgische teksten van de gezangen die bedoeld zijn voor de deelname van het volk niet gemakshalve weglaten; hun vertaling in de volkstaal moet van een melodie voorzien worden. Indien deze teksten voor de gezongen viering in de volkstaal nog niet beschikbaar zijn, moet men zolang een keuze maken uit andere gelijksoortige teksten. Men doet er goed aan een eigen muzikaal repertoire samen te stellen dat alleen in deze vieringen wordt gebruikt. In het bijzonder moeten daarin voorkomen:

- a) gezangen voor de zegening van de palmen, voor de palmprocessie en bij de intrede in de kerk;
- b) een gezang voor de processie met de heilige oliën;

- c) een gezang voor de processie met de offergaven tijdens de eucharistieviering op Witte Donderdag en een hymne voor de overbrenging van het heilig Sacrament naar de kapel met het rustaltaar;
- d) antwoordverzen voor de psalmen tijdens de paaswake en een gezang bij de besprenkeling met wijwater.

Ook bij het lijdensverhaal, de paasjubelzang en de zegening van het doopwater zal men zorgen voor geschikte melodieën die het zingen van deze teksten vergemakkelijken.

In belangrijke kerken zal men gebruik maken van de rijke schat aan liturgische muziek, zowel oude als hedendaagse; men zal er evenwel steeds voor zorgen dat het volk naar behoren aan de liturgie kan deelnemen.

43. Het is beter dat kleine religieuze gemeenschappen, zowel clericale als niet-clericale, en andere gemeenschappen van leken, deelnemen aan de vieringen van het paastriduum in meer belangrijke kerken.

Evenzo, waar niet voldoende deelnemers, dienaars en zangers aanwezig kunnen zijn, zullen de plechtigheden van het paastriduum niet worden gehouden en zullen de gelovigen in een meer belangrijke kerk samenkomen.

Ook waar verscheidene kleine parochies aan één priester zijn toevertrouwd, is het beter dat de betreffende gelovigen zich zoveel mogelijk verenigen in de voornaamste kerk om aan deze vieringen deel te nemen.

Waar echter een pastoor de zorg heeft voor twee of meer parochies waarvan de gelovigen in groten getale aan de vieringen deelnemen en deze met de vereiste zorg en plechtigheid kunnen plaatsvinden, mag hij, in het belang van de gelovigen, de vieringen van het paastriduum herhalen met inachtneming van de geldende normen.

De seminaristen moeten een volledige en perfecte liturgische vorming krijgen om zelf “het paasmysterie van Christus zo te beleven dat zij eens het hun toevertrouwde volk daarin kunnen inwijden”. Het is zeer passend dat zij in de jaren van hun seminarie-opleiding de viering van het paasmysterie ervaren in haar volledige en rijkere vormgeving, in het bijzonder die waarin de bisschop presideert.

IV. De avondmis van Witte Donderdag

44. “Met de avondmis van Witte Donderdag opent de Kerk het paastriduum en wil zij het laatste avondmaal gedenken, toen de Heer Jezus in de nacht dat Hij werd overgeleverd, de zijnen in de wereld een bewijs gevend van zijn liefde tot het uiterste toe, zijn lichaam en bloed onder de gedaanten van brood en wijn aan God de Vader aanbood en als voedsel gaf aan de apostelen, en aan hen en hun opvolgers in het priesterschap de opdracht gaf ze evenzo aan te bieden”.

45. De aandacht moet zich geheel richten op de mysteries die vooral in deze viering worden herdacht: de instelling van de eucharistie en van het priesterschap en het gebod van de Heer betreffende de naastenliefde; dit alles zal in de homilie belicht worden.

46. De eucharistieviering van Witte Donderdag heeft plaats in de avonduren, op het tijdstip dat het meest geschikt is voor de volwaardige deelname van de gehele plaatselijke gemeenschap. Alle priesters kunnen concelebreren, ook al hebben zij reeds op die dag de eucharistieviering bij de chrismawijding geconcelebreerd of ook al moeten zij in het belang van de gelovigen een andere mis celebreren.

47. Inderdaad, waar dit om pastorale reden wordt gevraagd, kan de plaatselijke ordinaris in kerken en kapellen een tweede eucharistieviering toestaan die in de avonduren moet gevierd worden en, in geval van strikte noodzaak, ook in de morgenuren, maar alleen voor die gelovigen die onmogelijk aan de avondmis kunnen deelnemen. Men moet echter vermijden dat dergelijke vieringen plaats hebben in het belang van particuliere personen of afzonderlijke kleine groepen en ten koste gaan van de voornaamste viering van Witte Donderdag. Volgens oeroude traditie van de Kerk zijn alle eucharistievieringen zonder aanwezigheid van het volk op deze dag verboden.

48. Het tabernakel moet voor de viering volstrekt leeg zijn. De hosties voor de communie van de gelovigen moeten in deze

viering van het eucharistisch offer worden geconsacreerd. Men zal voldoende brood consacreren, ook met het oog op het uitreiken van de communie op de volgende dag.

49. Voor het bewaren van het heilig Sacrament moet men een kapel inrichten die passend is versierd en uitnodigt tot gebed en overweging; bij deze versiering moeten misbruiken vermeden of afgeschaft worden en wordt ten eerste een grote soberheid aanbevolen die bij de liturgie van deze dagen past. Wanneer het tabernakel zich bevindt in een kapel die gescheiden is van het middenschip, doet men er goed aan deze ruimte in te richten voor het bewaren en aanbidden van het heilig Sacrament.

50. Tijdens het zingen van het 'Eer aan God in den hoge' worden, overeenkomstig plaatselijk gebruik, de klokken geluid; na deze lofzang zwijgen zij tot aan het 'Eer aan God in den hoge' van de paaswake, tenzij de bisschoppenconferentie of de plaatselijke ordinaris naar gelang van de omstandigheden anders heeft beschikt. Binnen dezelfde tijdsruimte kunnen orgel en andere muziekinstrumenten alleen bespeeld worden om de zang te ondersteunen.

51. De voetwassing die, volgens de traditie, op deze dag aan hiervoor uitgekozen mannen wordt verricht, verwijst naar de dienstbaarheid en liefde van Christus, die gekomen is "niet om gediend te worden maar om te dienen" Men doet er goed aan deze traditie te handhaven en haar eigen betekenis uit te leggen.

52. De gaven voor de noodlijdenden, vooral de gaven die in de veertigdagentijd zijn ingezameld als vrucht van boetvaardigheid, kunnen naar voren worden gebracht in de offergang, terwijl door het volk wordt gezongen: 'Waar vriendschap heerst en liefde'.

53. Het verdient de voorkeur dat de diakens of akolieten of buitengewone bedienaars op het ogenblik van de communie de eucharistie, die zich op de altaartafel bevindt, ontvangen om deze vervolgens te brengen naar de zieken die thuis communiceren. Aldus kunnen ook de zieken zich inniger met de vierende Kerk verenigen.

54. Wanneer het gebed na de communie is gezegd, wordt de processie opgesteld om het heilig Sacrament, begeleid met brandende kaarsen en wierook, door het kerkgebouw te brengen naar de plaats waar het bewaard zal worden. Voorop gaat de kruisdrager. Ondertussen zingt men de lofzang 'Loof, mijn tong' of een ander gezang dat op de eucharistie betrekking heeft. Het overbrengen en bewaren van het heilig Sacrament kunnen niet plaatsvinden als in de betreffende kerk op Goede Vrijdag de liturgische viering van het lijden en sterven van de Heer niet plaatsheeft.

55. Het Sacrament wordt geplaatst in een gesloten tabernakel of in een 'capsa' (kastje). Nooit mag het heilig Sacrament in een monstrans uitgesteld worden.

Het tabernakel of schrijn mag niet de vorm hebben van een graf en ook de benaming 'graf' moet vermeden worden, want de kapel met het rustaltaar is niet bedoeld om de begrafenis van de Heer voor te stellen, maar om het eucharistisch brood te bewaren voor de communie van Goede Vrijdag.

56. De gelovigen moeten uitgenodigd worden om na de avondmis van Witte Donderdag geruime tijd in de kerk door te brengen in aanbidding voor het heilig Sacrament dat daar op deze dag plechtig wordt bewaard. Eventueel kan tijdens een langdurige aanbidding een deel van het evangelie van Johannes (hoofdst. 13-17) gelezen worden.

Na middernacht echter dient de aanbidding zonder uiterlijke plechtigheid te gebeuren, aangezien de Goede Vrijdag dan al begonnen is.

57. Na de mis wordt het altaar waaraan de eucharistie gevierd is, ontbloot. Het verdient aanbeveling de kruisen in de kerk te bedekken met een rode of paarse doek, tenzij dit reeds op zaterdag voor de vijfde zondag van de veertigdagentijd gebeurd is. Er mogen geen lichten voor de heiligenbeelden branden.

V. Goede Vrijdag

58. Op deze dag waarop “ons paaslam, Christus, is geslacht”, overweegt de Kerk het lijden van haar Heer en Bruidegom en vereert zij zijn kruis; zo gedenkt zij dat zij geboren is uit de zijde van Christus tijdens zijn doodsslaap aan het kruis en zij spreekt ten beste voor het heil van de gehele wereld.

59. Op grond van een oeroude traditie viert de Kerk op deze dag de eucharistie niet; alleen tijdens de viering van het lijden en sterven van de Heer wordt de heilige communie aan de gelovigen uitgereikt; aan zieken die aan deze viering niet kunnen deelnemen kan de communie evenwel op ieder uur van de dag worden gebracht.

60. Goede Vrijdag moet in de gehele Kerk als een verplichte boetedag onderhouden worden, en wel door onthouding en vasten.

61. Sacramentele vieringen zijn op deze dag absoluut verboden, met uitzondering van het sacrament van boetvaardigheid en van de zieknzalving. Een uitvaart gebeurt zonder zang en zonder orgel en klokgelui.

62. Het verdient aanbeveling op deze dag de lezingendienst en het morgengebed met deelname van het volk in de kerk te vieren (vgl. nr. 40).

63. De viering van het lijden en sterven van de Heer moet in de middaguren plaatshebben, en wel omstreeks drie uur. Om pastorale redenen zal men een geschikter tijdstip kiezen waarop het volk gemakkelijker bijeen kan komen, bijvoorbeeld vanaf de middag of op een later uur, maar niet na negen uur ‘s avonds.

64. De orde van dienst van de viering van het lijden en sterven van de Heer (liturgie van het Woord, kruisverering en heilige communie), die berust op een oude traditie van de Kerk, moet eerbiedig en trouw worden onderhouden en mag door niemand eigenmachtig veranderd worden.

65. De priester en de assistenten gaan in stilte naar het altaar; er wordt ondertussen niet gezongen. Indien er een inleidend woord moet zijn, gebeurt dit vóór de intrede van de priester en zijn assistenten. Na een eerbiedsbetuiging voor het altaar, werpen priester en assistenten zich ter aarde neer; deze prostratie is een rite die eigen is aan deze dag en moet zorgvuldig onderhouden worden; zij betekent zowel de vernedering van de ‘aardse mens’ als de droefheid en de smart van de Kerk. De gelovigen staan tijdens de intrede van priester en assistenten en knielen vervolgens neer om in stilte te bidden.

66. De lezingen dienen onverkort voorgedragen te worden. De antwoordpsalm en het gezang vóór het evangelie worden op de gewone wijze gezongen. Het lijdensverhaal volgens Johannes wordt op dezelfde wijze gezongen of gelezen als op de voorafgaande zondag (vgl. nr. 33). Na het lijdensverhaal zal een homilie worden gehouden; aan het einde hiervan kan men de gelovigen uitnodigen enige ogenblikken in stille overweging door te brengen.

67. Het universele gebed wordt gehouden met de tekst en in de vorm die van oudsher zijn overgeleverd, en wel met heel de omvang van intenties, daar dit een treffende verwijzing is naar de alles omvattende kracht van het lijden en sterven van Christus die voor het heil van de gehele wereld aan het kruis heeft gehangen. De plaatselijke ordinaris kan in geval van een ernstige publieke nood toestaan of voorschrijven dat een aparte intentie wordt toegevoegd.

(Uit het aantal gebeden die in het missaal staan, mag de priester die gebeden kiezen die, gezien de plaatselijke situatie, het meest geschikt zijn, maar de volgorde van de intenties, die naar gewoonte voor het universele gebed geldt, moet gehandhaafd blijven.)¹⁶

68. Voor de kruisverering moet het kruis groot genoeg en mooi zijn en bij het tonen kiest men één van de beide mogelijkheden van het missaal. Deze rite moet voltrokken worden met een luister die het mysterie van ons heil waardig is: zowel de uitnodiging bij het tonen van het heilig kruis als het antwoord van het volk

¹⁶ Noot van de vertaler: Deze mogelijkheid is niet meer opgenomen in het *Missale Romanum* van 2002/2008.

moeten gezongen worden en men moet na elke kniebuiging een eerbiedige stilte onderhouden, terwijl de priester blijft staan en het kruis omhooggeheven houdt.

69. Het kruis moet aan elke gelovige afzonderlijk ter verering worden voorgehouden, omdat de persoonlijke verering van het kruis een zeer belangrijk onderdeel is in deze viering, en alleen in geval van een overgrote toeloop van het volk mag men het kruis door allen tegelijk laten vereren.

Op grond van de waarachtigheid van het teken mag er slechts één enkel kruis ter verering worden aangeboden. Bij de kruisverering moet men de antifonen, de 'Improperia' (het 'beklag van God') en de hymne zingen daar zij de heilsgeschiedenis op lyrische wijze in herinnering roepen of andere aangepaste gezangen (vgl. nr. 42).

70. De priester zingt de inleiding op het gebed des Heren, dat door allen gezongen wordt. Er is geen vredewens. De communie geschiedt op de wijze die in het missaal is beschreven.

Tijdens de communie kan men Ps. 22 (21) zingen of een ander passend gezang. Na het uitreiken van de communie wordt de ciborie naar een hiervoor bestemde plaats buiten de kerk gebracht.

71. Na de viering wordt het altaar ontbloot, maar het kruis en vier kandelaars blijven staan. In de kerk zal men een geschikte ruimte inrichten (bij voorbeeld de kapel waar op Witte Donderdag de eucharistie bewaard werd) waar het kruis des Heren wordt geplaatst, zodat de gelovigen het kunnen vereren en kussen en waar zij een persoonlijke overweging kunnen houden.

72. Om pastorale redenen mogen de oefeningen van godsvrucht, zoals de kruisweg, lijdensprocessie en de gedachtenis van de smarten van de heilige maagd Maria geenszins verwaarloosd worden. De teksten en gezangen hierbij moeten worden aangepast aan de geest van de liturgie van deze dag. Het tijdstip van deze oefeningen van godsvrucht moet in overeenstemming gebracht worden met het tijdstip van de voornaamste viering, zodat op grond van haar eigen aard de liturgische viering duidelijk van grotere waarde blijkt dan al deze oefeningen.

VI. Stille Zaterdag

73. Op Stille Zaterdag verblijft de Kerk bij het graf van de Heer, terwijl zij zijn lijden en dood en zijn nederdaling ter helle overweegt, en onder gebed en vasten naar zijn verrijzenis uitziет. De viering van de lezingendienst en het morgengebed als viering met deelname van het volk wordt ten eerste aanbevolen (vgl. nr. 40). Waar dit niet mogelijk is, zal men een viering van het Woord Gods houden of een oefening van godsvrucht die aansluit bij het mysterie van deze dag.

74. Men kan in de kerk voor de verering door de gelovigen een (af)beeld(ing) plaatsen van Christus aan het kruis of rustend in het graf of nederdalend ter helle, die het mysterie van Stille Zaterdag verduidelijkt, en ook een (af)beeld(ing) van de Moeder van smarten.

75. Heden onthoudt de Kerk zich strikt van het misoffer. De heilige communie kan alleen maar gegeven worden bij wijze van viaticum. De huwelijksviering moet geweigerd worden evenals de viering van andere sacramenten, met uitzondering van het sacrament van boetvaardigheid en van de ziekenzalving.

76. De gelovigen moeten grondig onderricht worden in het bijzondere karakter van Stille Zaterdag. Gebruiken en tradities van feestelijke aard die aan deze dag verbonden zijn omdat destijds de paasviering vervroegd was naar deze zaterdag, moeten voorbehouden blijven aan de nacht en de dag van Pasen.

VII. Paaszondag - Verrijzenis van de Heer

A. De paaswake in de heilige nacht

77. Krachtens een zeer oude traditie wordt deze nacht wakend doorgebracht voor de Heer. De wake die men deze nacht viert ter gedachtenis aan de heilige nacht waarin de Heer is verrezen, wordt beschouwd als de ‘Moeder van alle heilige nachtwaken’. Want in deze nacht ziet de Kerk wakend uit naar de verrijzenis van de Heer die zij viert door de sacramenten van de christelijke initiatie.

1. De betekenis van het nachtelijk karakter van de paaswake

78. “De paaswake wordt in haar geheel in de nacht gevierd, zodat zij pas kan beginnen na het invallen van de duisternis en beëindigd moet zijn vóór de dageraad van de zondag”. Deze regel is strikt te interpreteren. Tegengestelde misbruiken en hier en daar ingeslopen gewoonten om de paaswake te vieren op het tijdstip waarop men de zondagse eucharistieviering gewoonlijk anticipeert, worden veroordeeld.

De redenen die door sommigen worden aangevoerd om de paaswake te vervroegen, bij voorbeeld de openbare onveiligheid, worden niet gebruikt voor de kerstnacht en andere bijeenkomsten van uiteenlopende aard.

79. De paaswake die de Hebreëen eens hebben doorgebracht in afwachting van het voorbijgaan van de Heer die hen uit de slavernij van Farao zou bevrijden, is door hen als een jaarlijkse gedachtenisviering onderhouden; deze wake was een voorafbeelding van het toekomstige ware Pasen van Christus, namelijk van de nacht van de ware bevrijding, waarin Christus “de boeien van de dood heeft verbroken en zegevierend uit het dodenrijk is opgestaan”.

80. Van het begin af aan heeft de Kerk het jaarlijkse Pasen, het feest der feesten, vooral met een nachtwake gevierd. Want de verrijzenis van Christus is de grondslag van ons geloof en van onze hoop; door het doopsel en vormsel zijn wij in het paasmysterie van Christus opgenomen, zijn wij mede gestorven, mede begraven,

mede verrezen, en zullen wij ook met Hem heersen. Deze wake is ook een uitzien naar de komst van de Heer.

2. Opbouw van de paaswake en de betekenis van haar onderdelen

81. De paaswake is als volgt opgebouwd:

Na de lichtritus en de aankondiging van het paasfeest (paasjubelzang, eerste deel van deze nachtwake) overweegt de heilige Kerk de wonderdaden die God de Heer vanaf den beginne voor zijn volk heeft verricht (tweede deel of liturgie van het Woord), totdat zij met haar nieuwe leden die in het doopsel zijn herboren (derde deel), wordt genodigd aan de tafel die de Heer voor zijn Kerk heeft aangericht om zijn dood en verrijzenis te gedenken, totdat Hij komt (vierde deel). Deze liturgische orde mag door niemand eigenmachtig worden veranderd.

82. Het eerste deel bestaat in symbolische handelingen en gebaren die op een rijke en voorname wijze moeten voltrokken worden, zodat de gelovigen de betekenis ervan, die in de korte inleidingen en liturgische gebeden wordt opgeroepen, werkelijk verstaan.

Voor zover dit mogelijk is, wordt er buiten het kerkgebouw op een geschikte plaats een brandstapel aangelegd voor de zegening van het nieuwe vuur; dit moet zo opvlammen dat de duisternis inderdaad verdwijnt en de nacht verlicht wordt.

Er moet gezorgd worden voor een paaskaars. Om een werkelijk teken te kunnen zijn, moet zij vervaardigd zijn uit was, elk jaar nieuw en uniek zijn en opvallend qua grootte. Het mag nooit een imitatie-kaars zijn, want zij moet het beeld oproepen van Christus, het licht van de wereld. Zij wordt gezegend met de tekenen en de woorden die in het missaal staan aangegeven of met andere die door de bisschoppenconferenties zijn goedgekeurd.

83. De processie, waarbij het volk de kerk binnentrekt, wordt uitsluitend door het licht van de paaskaars geleid. Zoals de Israëlieten in de nacht door de vuurzuil werden geleid, volgen de christenen op hun beurt de verrezen Christus. Zonder bezwaar kan er telkens na het antwoord 'Wij danken God' een acclamatie worden toegevoegd ter ere van Christus.

Terwijl het elektrische licht gedoofd blijft, verbreidt het licht van de paaskaars zich geleidelijk naar de kaarsen die allen in de hand houden.

84. De diaken verkondigt de paasjubelzang, die in een groot lyrisch gedicht het gehele paasmysterie verhaalt in het kader van de heilsgeschiedenis. Als er geen diaken is en ook de celebrerende priester niet in staat is deze aankondiging te zingen, wordt deze taak desnoods toevertrouwd aan een cantor. De bisschoppenconferenties kunnen deze paasjubelzang aanpassen door enige acclamaties voor het volk erin op te nemen.

85. De lezingen uit de heilige Schrift vormen het tweede deel van de wake. Daarin worden de grote gebeurtenissen uit de heilsgeschiedenis beschreven. Bij het rustig overwegen hiervan worden de gelovigen geholpen door de zang van de antwoordpsalm, door momenten van stilte en door het gebed van de celebrerende priester.

De vernieuwde orde van deze wake heeft zeven oud-testamentische lezingen uit Wet en Profeten, grotendeels ontleend aan de oudste traditie, zowel van het oosten als van het westen; zij kent verder twee nieuw-testamentische lezingen, één van de apostel en één uit het evangelie. Zo verklaart de Kerk het paasmysterie van Christus, “beginnend met Mozes en alle profeten”. Daarom dient men overal waar dit mogelijk is al deze lezingen te nemen; zo houdt men vast aan het eigen karakter van de paaswake die uiteraard van lange duur is.

Waar evenwel de pastorale omstandigheden eisen dat dit aantal lezingen verminderd wordt, worden er tenminste drie uit het Oude Testament gelezen, ontleend aan Wet en Profeten; nooit mag de lezing uit Exodus 14 met bijbehorende lofzang worden weggelaten.

86. De typologische zin van de teksten van het Oude Testament is geworteld in het Nieuwe en wordt duidelijk in het gebed dat de celebrerende priester na elke lezing uitspreekt; maar ook is het goed de gelovigen op deze betekenis door een korte inleiding voor te bereiden. Deze korte inleiding kan gehouden worden door de priester zelf of door de diaken.

Met het oog hierop zullen de nationale of diocesane commissies ten behoeve van de priesters hulpmiddelen samenstellen.

Na de lezing wordt de psalm gezongen, waarbij het volk het antwoordvers zingt.

Bij een dergelijke herhaling van de verschillende onderdelen moet men een zodanig ritme in acht nemen dat de deelname en de godvruchtige aandacht van de gelovigen worden bevorderd. Met zorg zal men erop toezien dat de psalmen niet vervangen worden door korte volkse gezangen.

87. Na de lezingen uit het Oude Testament wordt de lofzang 'Eer aan God in den hoge' gezongen, waarbij overeenkomstig de plaatselijke omstandigheden de klokken worden geluid, en wordt het collecta-gebed uitgesproken; aldus wordt de overgang gevormd naar de lezingen uit het Nieuwe Testament. Vervolgens wordt de vermaning van de apostel gelezen over het doopsel als inlijving in het paasmysterie van Christus.

Dan staan allen op en zet de priester tot driemaal toe het 'Alleluia' in, op telkens hogere toon, waarna dit telkens door het volk wordt herhaald. Indien dit nodig is, zet de psalmist of de cantor het 'Alleluia' in, dat door het volk wordt overgenomen en als acclamatie wordt gezongen tussen de verzen van psalm 118 (117), die zo vaak in de apostolische prediking over Pasen wordt aangehaald. Ten slotte wordt de verrijzenis van de Heer verkondigd in het evangelie als hoogtepunt van de gehele liturgie van het Woord. Na het evangelie mag een homilie, hoe kort ook, niet ontbreken.

88. Het derde deel van de wake is de liturgie van het doopsel. Het Pasen van Christus en ons Pasen worden nu onder sacramentele tekenen gevierd. Dit komt evenwel pas ten volle tot uitdrukking in kerken die een doopvont bezitten, vooral wanneer er de christelijke initiatie van volwassenen wordt voltrokken of wanneer er althans het doopsel van kleine kinderen plaats heeft. Maar zelfs als er geen dopelingen zijn, wordt in de parochiekerken toch het doopwater gezegend. Indien deze zegening niet in de doopkapel, maar in het priesterkoor gebeurt, zal het doopwater later naar de doopkapel worden gebracht om daar gedurende de gehele paastijd bewaard te blijven. Op plaatsen waar noch dopelingen zijn noch

een doopvont die gezegend moet worden, wordt de gedachtenis van het doopsel gevierd door de zegening van water, bestemd voor de besprenkeling van het volk.

89. Daarna heeft de hernieuwing van de doopbeloften plaats. Deze wordt ingeleid met een kort woord van de celebrerende priester. De gelovigen staan met een brandende kaars in de hand en antwoorden op de ondervraging. Vervolgens worden zij met water besprenkeld: aldus roepen de gebaren en woorden bij hen het doopsel in herinnering dat zij eens hebben ontvangen. De priester gaat door de kerkruimte en besprenkelt het volk, terwijl allen de antifoon 'Vidi aquam' ('Ik heb water zien stromen') of een ander gezang dat op het doopsel betrekking heeft zingen.

90. De viering van de eucharistie is het vierde deel van de wake en tevens het hoogtepunt ervan, want de eucharistie is in de volste zin van het woord paassacrament als gedachtenisviering van het kruisoffer en aanwezigheid van de verrezen Christus, de voltooiing van de christelijke initiatie en de voorproef van het eeuwige Pasen.

91. Men moet ervoor waken dat deze viering van de eucharistie vlug en gehaast plaats vindt; het is juist van belang dat alle rituelen en woorden ten volle tot hun recht komen: het universele gebed, waarin de pasgedoopten voor het eerst als gelovigen het koninklijk priesterschap uitoefenen; de offergang, waaraan de eventuele pasgedoopten deelnemen; het eerste, tweede of derde eucharistisch gebed, en wel gezongen, met speciale inlassingen, tenslotte de communie als moment van de volledige deelname aan het mysterie dat gevierd wordt. Hierbij kan eventueel Ps. 118 (117) worden gezongen met als antifoon 'Christus, ons paaslam, is geslacht', of Ps. 34 (33) met als antifoon het drievoudig 'Alleluia' of een ander gezang dat de paasjubel uitdrukt.

92. Het is passend dat bij de communie van de paaswake de eucharistische tekenen ten volle tot hun recht komen, en wel doordat men de communie onder de gedaante van brood en wijn nuttigt. De plaatselijke ordinariissen moeten de wenselijkheid van dit verlot en de gegeven omstandigheden bezien.

3. Enkele pastorale opmerkingen

93. De liturgie van de paaswake zal zo worden gevierd dat zij het christenvolk toegang geeft tot haar rijkdom aan gebeden en riten; het is van belang dat men aandacht schenkt aan de waarachtigheid van de dingen, de deelname van de gelovigen wordt bevorderd en dienaars, lectoren en zangkoor in de viering niet ontbreken.

94. Soms zal het wenselijk zijn verscheidene gemeenschappen in één kerkgebouw te verenigen, wanneer vanwege hun nabijheid of hun gering aantal leden een afzonderlijke volledige en feestelijke viering onmogelijk is.

Men moet bevorderen dat afzonderlijke groepen een aandeel hebben in de viering van de paaswake, zodat alle samengekomen gelovigen hierin sterker de zin van de Kerk als gemeenschap ervaren.

Gelovigen die vanwege vakantie in de eigen parochie afwezig zijn, zal men aansporen om in hun verblijfplaats aan de liturgische viering deel te nemen.

95. Bij de aankondiging van de paaswake moet men de indruk vermijden dat deze viering zou behoren tot de laatste uren van Stille Zaterdag. Daarom kan men beter zeggen dat de paaswake gevierd wordt 'in de nacht van Pasen' en wel als één daad van eredienst. De priesters worden aangespoord in hun catechese de gelovigen goed te leren dat zij aan geheel de paaswake moeten deelnemen.

96. Voor een betere viering van de paaswake is vereist dat de priesters zelf voortdurend hun kennis van de teksten en riten verdiepen zodat zij zo een echte mystagogie kunnen geven.

B. De dag van Pasen

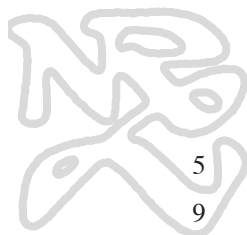
97. De eucharistieviering op de dag van Pasen moet met zo groot mogelijke plechtigheid gevierd worden. Het verdient aanbeveling om de boeteact te vervangen door de besprenkeling van de gelovigen met het water dat tijdens de paaswake gezegend is; intussen kan de antifoon 'Vidi aquam' of een ander gezang dat op het doopsel betrekking heeft, worden gezongen. Met dit water worden ook de wijwatervaten bij de ingang van de kerk gevuld.

98. De traditie van de viering van de doopvespers op Pasen, waarbij men tijdens het zingen van de psalmen in processie naar de doopvont gaat, moet men op de plaatsen waar zij bestaat, handhaven, of eventueel invoeren.

99. De paaskaars, die zijn plaats heeft bij de ambo of bij het altaar, zal minstens bij alle liturgische vieringen van meer plechtige aard in deze tijd worden aangestoken, zowel bij de mis als bij het morgen- en avondgebed, tot en met pinksterzondag. Daarna wordt de kaars op waardige wijze bewaard in de doopkapel; bij de viering van het doopsel worden de kaarsen van de pasgedoopten daaraan ontstoken. Bij de viering van de uitvaart wordt de paaskaars naast de lijkbaar geplaatst als teken dat de dood van de christen zijn eigen Pasen is.

Buiten de paastijd mag de paaskaars niet worden aangestoken of in het priesterkoor blijven staan.

INHOUD

TEN GELEIDE	5
DE VIERING VAN HET PAASTRIDUUM	9
Inleiding	11
I. De vieringen van het Paastriduum in het algemeen	14
II. De avondviering van Witte Donderdag ter herdenking van het Laatste Avondmaal	17
III. De herdenking van het lijden en sterven van de Heer op Goede Vrijdag	19
IV. De overweging van de grafrust van de Heer op Stille Zaterdag	21
V. De viering van de verrijzenis van de Heer tijdens de nachtelijke Paaswake	22
BIJLAGE I	
Korte ritus voor de ontvangst van de paaskaars en het doopwater die werden gezegend tijdens de paaswake in een andere kerk	25
BIJLAGE II	
Enkele passages uit de Rondzendbrief van de Congregatie voor de goddelijke Eredienst: <i>Paschalis sollemnitatis</i> , 1988	30
III. Het paastriduum in het algemeen	30
IV. De avondmis van Witte Donderdag	33
V. Goede Vrijdag van het lijden en sterven van de Heer	36
VI. Stille Zaterdag	39
VII. Paaszondag – Verrijzenis van de Heer	40
A. De paaswake in de heilige nacht	40
1. Betekenis van het nachtelijk karakter van de paaswake	40
2. Opbouw van de paaswake en de betekenis van haar onderdelen	41
3. Enkele pastorale opmerkingen	45
B. De dag van Pasen	45

Vanuit hun herderlijke taak willen de bisschoppen van Nederland enkele aspecten van de viering van het Paas-triduum onder de aandacht brengen, opdat alle gelovigen kunnen putten uit de rijke bron van de liturgie.

In bijgaande brief worden de voornaamste richtlijnen betreffende de liturgische vieringen van het Paas-triduum in hun samenhang belicht en toegelicht.

Met deze brief willen de bisschoppen alle gelovigen, celebranten zowel als kerkgangers, aanmoedigen om het hoogtepunt van het kerkelijk jaar met heel zijn rijkdom aan inhoud en vormgeving zo waardig mogelijk te vieren.

De Bisschoppen van Nederland

NEDERLANDSE BISSCHOPPENCONFERENTIE
BELEIDSSECTOR LITURGIE